

Pöttyös Panni régen és most. Óvodapedagógusok mesepreferenciájának vizsgálata

Karaszné Varga Klára

v4rg4.klara@gmail.com

Csillag Téri Bölcsőde, Szeged

A gyermekeknek szánt meséket nemcsak esztétikai, irodalmi, hanem pedagógiai szempontból is meg kell vizsgálni, amikor az óvodai felhasználásáról döntünk. A mai gazdag kortárs mesekínálat mellett vajon van-e létjogosultsága a 20. században írt meséknek, mesekönyveknek, amelyeknek nyelvezete, történetmesélési stílusa nem a mai kor mintáját közvetíti? A gyermek szemszögéből nézve vajon fontos-e, hogy mikor íródott a mese, vagy hogy a szerző milyen korban élt? A pedagógus oldaláról nézve fontos feladat-e a hagyományápolás, a régi idők igényes műmeséinek bemutatása, közvetítése a gyermekek számára? Tudjuk-e meseíróink élettörténetét, múltját, munkásságának kialakulását? Az óvodapedagógusok általános mesepreferenciáinak vizsgálata, valamint a 20. században írt Pöttyös Panni című mesekönyv népszerűségének, ismertségének és használatának vizsgálata segíthet ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásában.

Kulcsszavak: gyermekirodalom, mesepreferencia, pedagógia, múlt és jelen, pedagógiatörténet

Bevezetés

Rohanó világunkban fontos újra és újra a mesével és annak szerepével foglalkozni, hiszen a digitális világ, a képi megjelenítés elviszi figyelmünket a könyvekről, az olvasásról (Csépe és Török, 2020).

A mese fontos szerepet tölt be a gyermekek fejlődésében, mivel az hatást gyakorol a szókincsre és az egész személyiségre – hangsúlyozta már 1976-ban Bruno Bettelheim, aki arra is rámutatott, hogy a mesék hogyan segítenek a gyermekeknek az élet nagy kérdéseivel való találkozásban, az azokkal történő megbirkózásban. Az óvodapedagógusok mesepreferenciája azért fontos, mert a mese formálja a gyermek világméretét, megismerteti velük a valóságot. Az óvodapedagógus választhatja ki, milyen meséket olvas fel munkája során a gyermekeknek.¹

Zilahi Józsefné így fogalmaz a Mese-vers az óvodában könyvében: „A mese: Az egész napi óvodai zajban a csend szigete. Pihentet, szórakoztat, táplálja a képzeletet, segít az

---

¹ 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> (2025.08.12.)

élmények feldolgozásában (elaborációs hatása van), és teljes világgépet, világmagyarázatot ad” (Zilahi, 1989. 9. o.). A mese csendet kíván, egy olyan közösséget, amely csendben, figyelmesen, nyugodtan figyel a mesélőre. Ha az óvodapedagógus kialakítja a saját mesemondási rituáléját, ceremóniáját annak érdekében, hogy a gyermekcsoport ne unszolásra csatlakozzon és ne céltalanul, kedvetlenül üljön le, akkor ezzel megteremti a régi mesemondások hangulatát (Zilahi, 1989).

Jelen tanulmány az óvodapedagógusok mesepreferenciájának vizsgálatát helyezi középpontba, azzal a céllal, hogy feltárjuk, az óvodapedagógusok ismerik-e Szepes Mária Pöttyös Panni-könyveit – hiszen a szerző 1953-tól 2005-ig írt meséket, így több generáció nőhetett fel ezeken a könyveken. Vizsgáltuk Szepes Mária Pöttyös Pannimesekönyveinek stílusát, a korszakra jellemző „didaktikus” szóhasználatát, a benne megjelenő gyermekképet. A kutatásban azt tártuk fel, hogy ismerik-e, olvassák-e az óvodapedagógusok Szepes Mária Pöttyös Panni-könyveit a mindennapokban.

Elméleti háttér

A mese megjelenése az óvodai nevelésben

Az óvodai nevelés általános feladata a 3–7 éves gyermekek testi és lelki szükségleteinek kielégítése. A nevelési területeken belül kiemelt feladat az anyanyelvi, értelmi fejlesztés és nevelés megvalósítása, amely magában foglalja a dúdolókat, mondókákat, verseket, mesék tevékenységeit. A gyermek számára a mese több területen is segítséget nyújt, lehet az érzelmi, értelmi, erkölcsi és vizuális. Segíthet akár egyszerű vagy bonyolult emberi kapcsolatok megértésében is. A mese formálja a gyermek világgépet, és a valóság megismerése a gyermekek számára nagyrészt történhet a mesékből is. A mese pontosan az a forma, amely megfelel a gyermeki gondolkodásnak.²

Ha az Óvodai nevelés alapprogramjának a mesére vonatkozó részét nézzük, akkor azt láthatjuk, hogy valójában egy mondat utal arra, ami az óvodapedagógusnak a mesék választásához tényleges útmutatót ad. *„Az óvodában a 3–7 éves gyermekek életkori sajátosságaihoz igazodóan a népi – népmesék, népi hagyományokat felelevenítő mondókák, rigmusok, a magyarság történelmét feldolgozó mondavilág elemei, meséi –, a klasszikus és a kortárs irodalmi műveknek egyaránt helye van.”³*

Az óvodapedagógusi módszertani alapelvek hangsúlyozzák, hogy a mesemondó egyénisége nagyon meghatározó a mesemondás alkalmával, ehhez fontos a gyermekcsoporttal való jó kapcsolat kialakítása. A mesemondáshoz az óvodapedagógusnak ki

2 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> (2025.08.12.)

3 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> (2025.08.12.)

kell alakítania a „meselégkört”, figyelnie kell a napi spontán kialakuló mesehelyzetre, és tervszerűen be is kell illesztenie a meséket a csoportfoglalkozásokba. Fontos a fokozatosság, a tervszerűség a munkában, és a gyermekek életkorához, igényéhez, hangulatához való igazodás. A gyermek motivációja és figyelme kialakítható és fenntartható a változatos, esztétikus eszközökkel, a kötetlen szervezeti formával, játékosan. A pedagógus közvetítsen mintát, a bemutatást, élményátadást komplex módon nyújtsa a gyermekeknek. A bemutatásra szánt irodalmi műveknél érvényesüljön a formai és tartalmi változatosság, jelenjen meg a változatos, gazdag, új és régi mesés- és verseskönyvek gazdag tárháza. Meghatározó a gyermeki irodalmi műfajokkal való játék, önkifejezés, élményalapú képességfejlesztés. A mesék, versek mellett a különböző művészeti ágak sokszínűsége is jelenjen meg, figyelve arra, hogy az óvodapedagógusi minta ízlésformáló hatással bír (*Bujdosóné, 2015*).

A mese

Irodalomtörténeti szempontból a mese a nép ajkán élő, szájról szájra járó, csodás, hihetetlen elemekkel teleszőtt, rendszerint prózai, ritkábban verses, költött elbeszélés (*Pusztai, 2014*).

A meséket többféle szempont szerint csoportosíthatjuk, ezek az eredet, a téma, a közönség vagy a befogadó csoport. Ha a meséket eredetük szerint vizsgáljuk, akkor két csoportot különböztetünk meg, ezek a népmesék és a műmesék (*Bárdos és Galuska, 2013*).

A mesék típusai eredet szerint (népmese, műmese)

A népmese egy sajátos, ősi epikai műfaj, amely egyszerre játszik szerepet a hagyományteremtésben, hagyományörzésben, hiszen a mesélő és a mesét hallgató kölcsönösen hatnak egymásra, dinamikus viszony jellemzi őket. A népmese a szóbeli irodalom első része, hiszen egy-egy nép emlékezetét jelzi, emléküket kezdetéig nyúlik vissza. Keletkezésükre, eredetükre a történetek keveredésére csak következtetni tudunk. A népmese a 19. század előtt ismeretlen és ismert mesemondóktól lett közismert, különböző mesei változatokban. Egy-egy téma, motívum, részlet különböző formákban, változatokban, illetve földrajzi régiókban vándorolt, és az ismeretlen szerző és mesemondó bármilyen részletet felhasználhatott. Nem a mesemondó személye volt a lényeg, hanem a mesélés mint közösségi szokás, közösségépítő viselkedés. A 19. században a Grimm testvérek gyűjtési munkájuk eredményének írásos megjelentetésével jelentős és meghatározó változást idéztek elő. Európa-szerte több író, költő, folklorista fordult a népköltészet felé, a mesegyűjtő és lejegyző munka az írók, költők figyelmének középpontjába került (*Tarbay, 1999*).

A műmeséről így ír Lovász a Jelen idejű holnemvolt című könyvében: a műmese fogalma időben, földrajzilag és kultúrában is eltérő, így nagyobb területet érint. Stílusa és formája is rendkívül szerteágazó, hiszen mesének fogadunk el minden művet/szöveget, amelyben olyan szereplők találhatók, akikkel csodás dolgok történnek. A műmese nyelvezetét, nyelvi kifejezőeszközeit és annak gazdagságát az író személyes eszköztára is jellemzi (Lovász, 2007).

A műmesékben gyakori, hogy a főhős gyerek, aki önmagában egy tiszta, ártatlan, a világ megismerésére vágyó lény. Látásmódja érintetlen, nem akadályozza a felnőttes gondolkodás és világkép. A mesékben gyakran nagy hangsúlyt kapnak az esztétikai és didaktikai szempontok és a gyermek életkorához igazítható vélt vagy valós sajátosságok (Bárdos és Galuska, 2013).

A gyermekirodalom fogalma

A gyermekirodalom fogalmának meghatározása nehézséget jelentett az irodalomtudománynak, hiszen ha magunk elé képzeljük a gyermekkönyvek halmazát és az irodalom halmazát, akkor ezek metszete lesz a gyermekirodalom. Az irodalomtudomány mégis úgy véli, hogy három irányból tudjuk megközelíteni a gyermekirodalom magyarázatát, ezek az irányok a szerző, a szöveg és a befogadó oldalai. Amennyiben mégis ezt a három ágot próbáljuk egy témára, a gyermekirodalomra vonatkoztatni, akkor azt mondhatjuk, hogy gyermekirodalomnak tekintjük mindazokat a szövegeket, amelyek hordoznak egyfajta esztétikai értéket, nyelvi és irodalmi jellegűek, valamint a szerző gyermekeknek szánja, és nem utolsósorban a gyermek a befogadó. Az irodalmi megközelítés a nyelvezetre vonatkoztatható, hiszen tartalmával, nyelvi megformáltságával a gyermekek nevelését szolgálja. Az irodalmi alkotások szerzője értéket, tudást, anyanyelvi nevelő hatást, művészi alkotások együttesét kínálja a gyermekolvasónak. Azt is mondhatjuk, hogy a gyermekirodalom a befogadó, vagyis a gyermek változásával jól jellemezhető, és a különböző történelmi korokban, más-más a gyermekirodalom fogalma, értelmezése (Bárdos és Galuska, 2013).

A gyermekirodalom kialakulása Magyarországon

A reformáció és a magyar nyelvű tanítás kezdeti korában már jelentek meg gyermekeknek íródott művek, de ezek vallással, hitélettel foglalkoztak. A magyar gyermekirodalom „első igazi” eredeti gyermekkönyve az 1840-ben Bezerédj Amália által írt *Flóri könyve*. Ez a könyv lett a nemzeti gyermekirodalom születésének szimbóluma, hiszen Bezerédj a könyvet kisgyermekének, Flórinak írta, s ezt használta fel az általa nyitott óvodába, iskolába járó cselédek, jobbágyok gyerekeinek tanítására. A könyvet úgy is nézhetjük, mint egy korabeli enciklopédiát, egy gyűjteményt, hiszen ábécé, versek,

mesék, imák, kották gyűjteménye, egyszersmind ismerettár állatokról, növényekről, távoli országokról, városokról. Komáromi így fogalmazza meg a században kialakult helyzetet – „*A gyermekirodalom a 19. század végéig elszigetelten élt, fejlődött a nagy irodalom mellett*” (Komáromi, 1999. 29. o.). A 20. századtól a gyermekirodalom sorsa és milyensége különválaszthatatlan az irodalom egészétől. Olyan nagy íróink írtak ettől a korszaktól gyermekirodalmat is, mint Jókai Mór, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán, az utánuk következő nemzedékből pedig Kaffka Margit, Krúdy Gyula, Móra Ferenc vagy Molnár Ferenc. A 20. század közepe nemcsak irodalmilag, hanem történelmileg is határvonalat húzott. Megváltozott a költészetben az író és a befogadó közötti kapcsolat. Az addigi módszer, miszerint a gyermekhez beszél a felnőtt, oktatja, neveli munkáival, megszűnni látszott, és előtérbe került az egyenrangúsági viszony. A gyermekköltészet és -irodalom a költők, írók kezébe került át. Ezt a változást az 1955-ben megjelent, Weöres Sándor Bóbita című gyermekverskönyvének megjelenésétől datálják. A 20. század végéig az írók, költők eltérő stílusokat képviseltek, mégis azt mondhatjuk, hogy megváltozott az a látásmód, hogy a gyermeki világkép természetes lett (Bárdos és Galuska, 2013).

Szepes Mária élete és munkássága

Szepes Mária⁴ élete és munkássága egy egész századon át tartott, amely egy változatos, újdonságokkal, nehézségekkel, boldogsággal és borzalmakkal teli időszak volt. Szepes Máriát a spirituális áramlatok egyik meghatározó tanítójának tartják, a hazai ezoterikus irodalmi élet meghatározó egyénisége volt (legismertebb spirituális műve: *A vörös oroszán*). A magyar gyermekirodalom a Pöttyös Panni című könyvsorozata által ismeri, amelyet 1953-tól az Ifjúsági Könyvkiadó, majd a Móra Kiadó adott ki. 2007-ben bekövetkezett halála után teljes életművét a Szepes Mária Alapítvány kezeli.⁵

Szepes Mária 1908-ban született Budapesten, zsidó családban, Scherbák Magdolna néven. Édesapja Scherbach Oziás színész, művésznevén Papír Sándor. Szepes Mária az édesapja által alapított Újpesti Népszínházban két-három évesen gyerekszínészként szerepelt, művészneve Papír Magda volt. Édesanyja Kronémer Mária, művésznevén Kornai Margit, énekes- és színésznő. Édesapja halála után anyja újra férjhez ment, így nevelőapja Galánthay Balogh Béla filmrendező lett. Bátyja, Viktor – nyelvész, író, filozófus, zenész és asztrológus – inspiráló példakép volt Mária számára. Kiterjedt családi, baráti kapcsolataik révén gazdag művészeti élet jellemezte otthonukat (irodalmi, színházi, filozófiai, szellemi, művészeti, politikai). Mária kilencévesen verseket, novellákat írt, érettségi után művészettörténetet, irodalmat, pszichológiát tanult. Írónkak készült, képezte magát, nagy hatással voltak rá a Nyugat és Ady Endre versei. 1929-ben,

4 1908. december 14. – 2007. szeptember 3.

5 Szepes Mária Alapítvány, <https://www.szepesmariaalapitvany.hu> (2025.08.12.)

21 éves korában kezdte meg naplójegyzeteinek írását. Megismerkedett Szepes Béla (1903–1986) képzőművésszel, olimpiai ezüstérmes, többszörös atléta- és sibajnokkal, akivel 1930. december 24-én, Budapesten házasságot kötöttek. Ekkor vette fel férje nevét és keresztény vallását. 1931. január 2-án Berlinbe utaztak nászútra, valamint dolgozni is, mivel férje több német lapnál volt újságíró és sportkarikaturista. Három évet töltöttek a német fővárosban. Szepes Mária ez idő alatt dr. Samuel Gerling professzornál pszichológiát, irodalomtörténetet, összehasonlító vallásfilozófiát tanult. A körülöttük zajló németországi események arra ösztönözték Szepes Máriát és férjét, hogy 1933-ban hazatérjenek Budapestre. 1938-ban megszületett egyetlen gyermekük, Szepes Miklós Béla, aki 7 hónapos korában meghalt. 1941-ben Szepes Mária a nevelőapja által alapított filmipari vállalatánál dolgozott, ahol Orsi Mária néven forgatókönyveket és dalszövegeket írt, többek között a kor híres színésznőjének, Karády Katalinnak. A második világháború alatt 5 évig éltek bátyjával Leányfalun, vidéki elszigeteltségben. Új politikai korszak jelent meg hazánkban: a „Három T” időszaka (Tiltott, Túrt, Támogatott), amely a kommunista kultúrpolitika „terméke”. A kortárs írók, költők a szélsőségesen merev kultúrpolitika hatására megélhetési problémákkal küzdöttek, de az Ifjúsági Könyvkiadó (későbbi Móra Könyvkiadó) felkarolt elhallgattatott írókat, költőket, és publikálásra kérte őket. Szepes Mária több próbálkozás után kezdte el megírni a *Pöttyös Panni* című mesekönyvet (Szepes, 2017a). A róla elnevezett alapítvány honlapján megtalálható Szepes Mária életében kapott kitüntetései jegyzéke, amelyben állami, irodalmi és spiritiszta elismerések is fellelhetők.⁶

Szepes Mária írói korszakának pedagógusi attitűdje és a pedagógus-gyermek viszonya

A második világháború előtti időkben a nevelési kultúra sajátossága volt, hogy a pillanatnyi helyzet megoldására törekedett pl. a rosszkodó, rendbontó gyerek elhallgattatására koncentrált, nem törődve a későbbi következményekkel. A pedagógiai környezet gyökeresen megváltozott a második világháború után, és 1949-től elkezdték a szovjet mintát másolni, ez lett a követelmény, és a megjelenő szakirodalom is a szovjet pedagógiát követte. „Az oktatásügy is a pártpolitika ’szolgálóleányává’ vált” (Pukánszky és Németh, 1996. 658. o.).

Az 1950-es években a pszichológiai-pedagógiai irányzat képviselője, Hermann Alice hangsúlyozta, hogy a nevelés a jövőnek szól. Hermann óvta a pedagógusokat és a szülőket a vakfegyelem erőltetésétől. Minden esetben fontosnak tartotta, hogy a gyerek tudatában legyen, mi miért történik vele és körülötte. Hermann Alice bírálta a gazdaságban alkalmazott hosszú távú terveknek az óvodáskorú gyermekekkel foglalkozó intézményekre is kiterjedő hivatalos normáját. Hangsúlyozta, hogy a jó terv nem téveszti szem

6 Szepes Mária Alapítvány, <https://www.szepesmariaalapitvany.hu> (2025.08.12.)

elől a gyereket: az óvodai tevékenységnek mindig a gyerekből kell kiindulnia. Hermann Alice híve volt a közösségi nevelésnek, de hangsúlyozta, hogy az egyéni és a közösségi bánásmód kiegészíti egymást, emellett kiemelt fontosságot tulajdonított a gyerekek és a felnőttek kapcsolatának (Hermann, 1982).

Dani 1975-ben a Magyar Pedagógia című újság egyik cikkében így fogalmaz a kor pedagógiájáról – „Megbízható alapokat kell teremteni a szocialista személyiség sokoldalú fejlesztéséhez. A marxizmus-leninizmus elengedhetetlenül szükséges a pedagógiai elmélet nivójának emeléséhez és a polgári pedagógiai elméletekkel folytatott vitához. Olyan nevelésre van szükség, amelyet a munkásosztály világnézete és erkölcse hat át” (Dani, 1975. 372. o.).

A Pöttyös Panni-könyvek megszületése

„Amikor bezúgtak mindent, amikor tilos lett minden, amit addig csináltam, eldöntöttem, meséket fogok írni. Imádom a gyerekeket. A fodrásznál volt egy találkozásom egy orosz kislánnyal, a kis Tamarával. Oda is tollal, füzetrel jártam, és ő egyszer csak felült a térdemre, hogy rajzoljak neki. Ezt a tündéri kis lánykát aztán beleírtam a Pöttyös Panni mesémbe, hogy a két kislány összebarátkozik” (Szepes, 2017b. 63. o.).

1953-ban adták ki első könyvét Pöttyös Panni címmel, és sikere lett. „Kiderült, hogy én az újra legnagyobb könyvét írtam meg csak azért, mert volt benne egy négyéves szovjet kislány.”⁷

Szepes Mária sikeres nyilvánossága csak a Pöttyös Panni-sorozatával volt lehetséges egészen az 1989-ben bekövetkezett politikai rendszerváltásig, ekkor szabadult fel Magyarország a kultúrpolitikai elnyomás alól is. 1953-tól 2005-ig 18 könyvet írt meg a gyermek korosztály számára, amelyet az Édesvíz Kiadó és a Móra Kiadó is megjelentetett.⁸ A Pöttyös Panni-könyvek keménynyomtatás kötéssel, A/4-es formátumban, figyelemfelkeltő pöttyös mintával, a borítóján a főszereplő kislány, Pöttyös Panni illusztrációval ellátva jelentek meg. Pöttyös Panni figuráját és a könyv illusztrációit elsőként a korszak egyik híres illusztrátora, F. Györfly Anna (1915–2006) készítette. Az újabb kiadásoknál és a szerkesztett könyveknél Bakos Vass Ági lett az illusztrátor. Szepes Mária halála után, 2017-ben Pöttyös Panni egy napja címmel új kötet látott napvilágot.⁹ A Pöttyös Panni az óvodában című könyv hátsó borítóján az olvasható, hogy a Pöttyös Panni-sorozat meséi arról tanúskodnak, hogy „Szepes Mária a gyerekek szívébe is belelátott, pontosan értette és érezte a gyerekek világát.” (Szepes, 2017c)

A Pöttyös Panni-kötetekben végig kísérhetjük Panni életét, történeteit az otthoni eseményekről, majd az óvodai élményekről, egészen a kisiskolás életéig. A történetek

7 Szepes Mária Alapítvány, <https://www.szepesmariaalapitvany.hu> (2025.08.12.)

8 Szepes Mária Alapítvány, <https://www.szepesmariaalapitvany.hu> (2025.08.12.)

9 Szerkesztette: Kovács Zsanett, grafika: Veszely Ferenc, Móra Könyvkiadó.

egyszerűnek látszanak, mégis mély igazságokra figyelhetünk fel ezek olvasása, végiggondolása közben. A szeretetteljes mesék fontos üzeneteket továbbítanak a gyermekek számára, mint például a barátság jelentősége, a fejlődésre való törekvés, az egészséges és helyes életmód, valamint a családi kötelek fontossága. Megjelenik a könyvben a „többgenerációs” családmódel, a nemzedékek közötti családi magatartások és viszonyok, a baráti kapcsolatok, a barátság kialakulásának és megtartásának lehetőségei. A könyvek sikerének titka valójában az, hogy a könyvben szereplő kislány ugyanolyan kisgyermek, mint bármelyik gyermek, ugyanazokkal a kérdésekkel, problémákkal (Székelyné és Botosné, 1988. 155-156. o.).

A Pöttyös Panni című könyv ismertetése

Szepes Mária első könyve a Pöttyös Panni című könyv volt. A könyv 16 történetet tartalmaz, amelyből megtudjuk, hogy Panni három év körüli kislány, akire nagymamája vigyáz napközben, főz rá, ápolja, ha beteg, együtt járnak fodrászhoz, nyaralni. Ebben a könyvben olvasóként láthatjuk a korszak „többgenerációs” családi struktúráját, ahol a szülők napközben dolgoznak, miközben a kiskorú gyermekekre a nagyszülő vigyáz. Panni szófogadó, engedelmes gyermek, sokat játszik otthon nagymamájával, aki tapasztalataival, ötleteivel segíti Pannit. A Pannival egykorú játszótársa, Péterke ellentétes tulajdonságokkal bír, szófogadatlan, féktelen, rosszcsonk kislány. A nagymama mindig szelíden, igazságosan, tapasztaláson alapuló módszereket alkalmazva próbálja megoldani a két gyermek között kialakult problémát, így Panninak és Péterkének okos és találgató (pedagógiai is helyes) megoldásokat kínálva a helyzetek megoldására. A mesékben megjelennek a hároméves gyermekekre jellemző sajátosságok, pl.: az érzelmezérelt cselekedetek, a dackorszak, a kortárs kapcsolatok és az igazságosság fontossága. A könyvből kiemelek két mesét bemutatásra, amelyekben jól látható, hogy a példamutatással, magyarázattal, pozitív értékeléssel elért változások a gyerekeknél milyen hatékonyak. A kommunikáció sokrétősége a gyermekek számára is fontos és tanulandó képesség, pl.: metakommunikáció, nonverbális jelek.

Panni játékai: Ebben a mesében a gyermeki gondolatok, az álom és valóság keveredik össze. A nagymama a játékok szeretetére, rendben tartására hívja fel Panni figyelmét, „Pannikám, miért bánsz ilyen mostohán a játékaiddal...”, „Ha beszélni tudnának, bizony sokat panaszkodnának rád” (Szepes, 2017a. 14. o.). Panni reakciója vállrándítás volt, majd dacos válasszal reagált: „Csakhogy nem tudnak beszélni!” (Szepes, 2017a. 14. o.). Álmában viszont a játékok panaszkodni kezdtek a mostoha bánásmódra, ettől Panni rosszul érezte magát. Másnap Panni visszaemlékezett álmára és nagymamája szavaira is, majd a felnőttek segítségével azonnal rendbe tette játékeit. A játék mint az egyik legkedveltebb és legfontosabb gyermeki tevékenység a nevelés valamennyi területén alkalmazható, nemcsak a testi, hanem az értelmi nevelésben is nélkülözhetetlen, a jellem kialakításának egyik legfontosabb eszköze. Hatása sokoldalú, mert életre, munkára

nevel, a gyermeket aktivizálja, így a fiziológiai hatások is érvényesülnek. A játék azért fontos nevelési eszköz, mivel a játék felszabadult légkörében a gyermek mindig őszintén viszonyul környezetéhez, jellembeli tulajdonságait nem tudja leplezni, annak értékei és hiányosságai önkéntelenül, szabadon nyilvánulnak meg.

Tamara: Panni életében a Tamarával (orosz származású kislány) való találkozás új ismereteket hozott: a szavak nélküli kommunikációt, a metakommunikációs és nonverbális eszközök, a testbeszéd tárházát és annak használatát. Panni sok mindent a rajzai útján mondott, mesélt el Tamarának. Az érzések kommunikálását az ezeket kísérő arckifejezések segítették, melyeket Panni és Tamara is egyaránt alkalmazott, pl.: mosoly, meglepettség. Egymás anyanyelvének megértését is játékos formában próbálták elsajátítani, a körülöttük lévő tárgyak segítségével. A pedagógiában is nagyon fontos a szavakkal nem kifejezett kommunikáció. A gyermekek számára közvetített metakommunikációnak és nonverbális jeleknek összhangban kell lenniük a kimondott szavainkkal. A gyermek ezek alapján is tájékozódik az emberi érzelmi állapotokról, a jelek által közvetített információkról.

Kutatási kérdéseink ezek alapján arra irányultak, hogy Szepes Mária Pöttyös Pannikönyvei megjelennek-e az óvodai nevelésben, a pedagógusok ismerik-e ezeket a könyveket.

1. Milyen mesekönyveket választanak és preferálnak a hivatásukat gyakorló óvodapedagógusok a gyerekeknek felolvasásra?
2. Hatással van-e az óvodapedagógusok könyvválasztására a megélt múltjuk, a gyermekkorukban hallott, olvasott mesék?
3. A 18 könyvből álló Pöttyös Panni-könyvsorozatból mennyit ismernek az óvodapedagógusok?

Módszerek

Minta

A vizsgálat mintáját 129 óvodapedagógus alkotta, ebből 127 fő nő és 2 fő férfi. A kitöltők életkora széles spektrumon mozgott, hiszen a legfiatalabb kitöltő 21 éves, a legidősebb pedig 65 éves volt a kitöltés időpontjában. A kitöltők életkorát tekintve a legkevesebb kitöltés a 31–40 éves korúaktól érkezett: 17,1% (22 fő), ezután a 21–30 évesektől: 20,9% (27 fő). A legnagyobb arányban volt a 41–50 éves és az 51–65 éves korosztály, tőlük egyformán 31-31% (40-40 fő) kitöltés érkezett. A válaszadó óvodapedagógusok pályán eltöltött idejét tekintve a 10 év alatti munkavisztonnyal rendelkezők aránya a legnagyobb, ez 41,86% (54 fő), a 11–20 és 21–30 éve dolgozók aránya azonos, amely egyaránt 16,28% (21-21 fő). A 31–40 éves munkavisztonnyal rendelkezők aránya 23,25% (30 fő), a 41 év feletti munkavisztonnyal rendelkező óvodapedagógus pedig 2,33% (3 fő).

Mérőeszköz

A kutatási kérdések megválaszolásának érdekében egy kérdőívet készítettünk, amely összesen 24 kérdést tartalmazott. A kérdőív 18 zárt végű kérdést (12 szelektív, 5 alternatív, 1 skála) és 6 nyílt végű kérdést tartalmazott. A kérdőív három fő tematikus egységből állt. Az első rész a demográfiai adatokról gyűjtött információt (nem, életkor, pályán eltöltött idő, településtípus). A második egység az óvoda elhelyezkedésére (vármegye), az óvodai csoport korosztályára, az óvoda kiemelt nevelési területére, a meseolvasási szokásokra kérdezett rá. A kérdőív harmadik része Szepes Mária Pöttyös Panni-könyvsorozatának ismeretére, preferálására, megítélésére, óvodai alkalmazására irányult.

Adatgyűjtés

A kérdőív online formában volt elérhető 2021. december és 2022. február között. A kérdőív különböző közösségi médiumok zárt és nyílt csoportjaiban került megosztásra. A kérdőív kitöltése átlagosan 6-8 percet vett igénybe, és az adatfelvétel anonim volt.

Eredmények

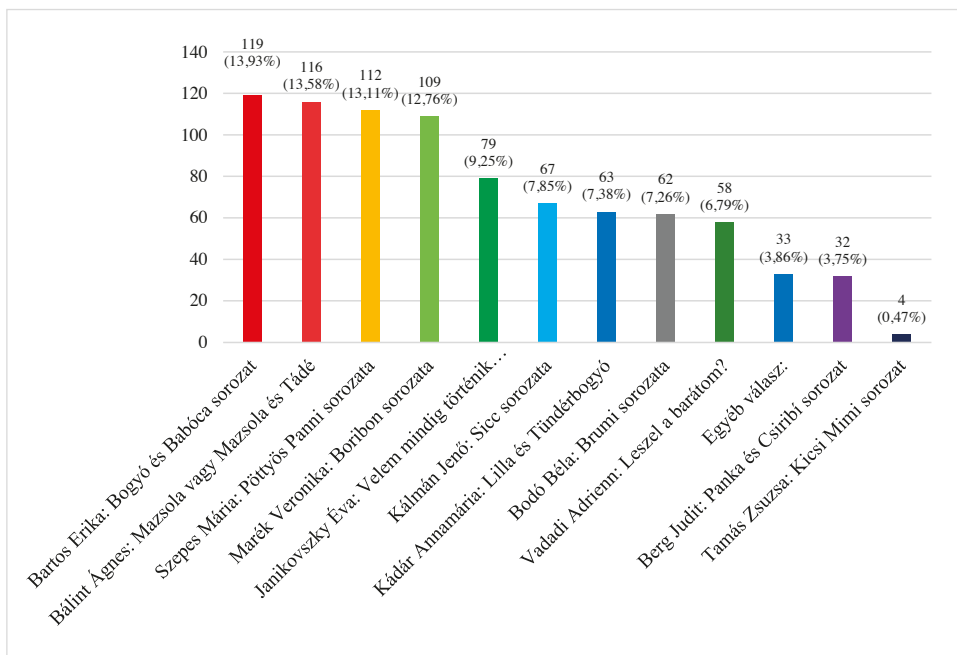
Az eredményeket a kutatási kérdések mentén mutatjuk be.

1. Milyen mesekönyveket választanak és preferálnak a hivatásukat gyakorló óvodapedagógusok a gyerekeknek felolvasásra?

Az eredmények szerint a gyakorló óvodapedagógusok 85,16%-a (109 fő) mindkét mesefajtát, tehát a népmesét és a műmesét is szívesen használja a munkája során. 14,84% óvodapedagógus (19 fő) nyilatkozott úgy, hogy munkája során a népmeséket részesíti előnyben. A kitöltők közül senki nem válaszolta azt, hogy munkája során a műmeséket részesíti előnyben.

A mesepreferenciára a mese szerzői tekintetében is rákérdeztünk. A válaszadók többsége (76,74%) a magyar műmeséket részesíti előnyben, de szívesen olvassa a külföldi szerzők meséit is.

Arról is gyűjtöttünk információt, hogy az óvodapedagógusok körében az általunk felsorolt mesekönyvek mennyire ismertek/népszerűek (1. diagram). A válaszokból kiderült, hogy ismertség alapján nagyon változatos a kép, hiszen a sorrendben elsőként megjelölt kortárs meseíró, Bartos Erika könyveit ismerik a legtöbben. A következő 5 megjelölt mű 20. századi könyv (kivéve Marék Veronikát, aki bár a 20. században kezdte kiadni Boribon-sorozatát, jelenleg a 21. században is meghatározó alakja a gyermekirodalomnak).

1. diagram: A mesekönyvek ismerete/népszerűsége (N=854)

A válaszadás során az óvodapedagógusoknak lehetősége volt az egyéb kategóriában az általuk ismert magyar szerzők könyveit is felsorolni, amelyek színesítik a fenti listát (3,86%). Az egyéb válasz lehetőségben megemlített könyvek fele-fele arányban 20. századi és kortárs írók mesekönyvei voltak:

Szerző neve	Születési idő	Mű címe
Vázsonyi Endre	1906–1986	Rémusz bácsi meséi
Bálint Ágnes	1922–2008	Labdarózsa, A szitakötők szigetén
Kormos István	1923–1977	Vackor
Janikovszky Éva	1926–2003	Már óvodás vagyok
Fésűs Éva	1926–2019	Ezüsthegedű
Varga Katalin	1928–2011	Madzag és cimborái
Csukás István	1936–2020	Pom Pom meséi, Süsü, Mirr-Murr kalandjai
Marék Veronika	1937–	Kippkopp-könyvek
Döbrentei Ildikó	1946–	Égből pottyant mesék
Kiss Judit Ágnes	1973–	Babaróka-sorozat

Szerző neve	Születési idő	Mű címe
Bartos Erika	1974–	Anna, Peti és Gergő-sorozat
Berg Judit	1974–	Cipelő Cicák, Lengemesék, Rumini, Maszat mesék
Varró Dániel	1977–	Maszathegy
Beck Andrea	1977–	Titoktündér-sorozat

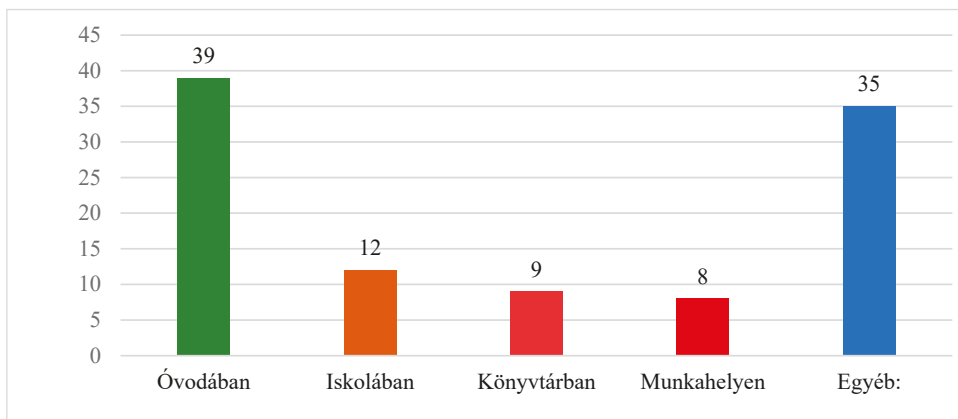
Az óvodapedagógusok mesepreferenciáját egy nyílt végű kérdéssel is vizsgáltuk, amelyben felsorolhatták, hogy milyen könyvekből olvastak fel a csoportjuknak mesét a kérdőív kitöltésének időszakában (Mikulás-várás, karácsonyi ünnepek, farsangi időszak kezdete). A válaszokat két külön kategóriába tudtuk sorolni: hazai és külföldi mesék. A magyar meséket eredetük alapján kategorizáltuk (népmese, műmese). Az óvodapedagógusok ebben az időszakban 323 különböző magyar műmesét, 63 magyar népmesét és 31, külföldi írók által írt mesét olvastak.

2. Hatással van-e az óvodapedagógusok könyvválasztására a megélt múltjuk, a gyermekkorukban hallott, olvasott mesék?

A kapott adatok szerint a 129 óvodapedagógusból 95,35% (123 fő) használja és olvassa a gyermekkorában hallott, olvasott mesé(ke)t, tehát a rájuk érzelmileg ható könyvek fontosak nekik most, felnőttkorukban – óvodapedagógusként is, és mint értéket továbbadják az új generációnak is.

3. A 18 könyvből álló Pöttyös Panni-könyvsorozatból mennyit ismernek az óvodapedagógusok?

Szepes Mária Pöttyös Panni-könyvsorozatának ismeretéről egy zárt kérdéssel gyűjtöttünk információt. A válaszokból kiderül, hogy a kitöltők 90,70%-a ismeri a Pöttyös Panni-könyveket, míg 9,3% nem ismeri azokat. Arra is megkértük az óvodapedagógusokat, hogy emlékezzenek vissza arra, hogy hol találtak először Szepes Mária Pöttyös Panni-könyvével (2. diagram). A válaszok alapján elmondható, hogy a legtöbb esetben (37,86%) gyermekkorban, az óvodában találtak először. A válaszadók 33,98%-a jelölte az egyéb kategóriát, amelyben az óvodapedagógusok azt írták, hogy otthon, családi körben találtak a Pöttyös Pannival először.

2. diagram: Az első találkozás helye a Pöttyös Panni című mesekönyvvel (N=103)

Egy könyv egyediségét meghatározza a megjelenési formája, formátuma, színei, betűtípusa, ezért megkérdeztük az óvodapedagógusokat, hogy számukra melyek azok a vizuális elemek, amelyek tetszenek a könyvben (több válasz is megjelölhető volt). A formák, rajzok, ábrák tetszését emelte ki a válaszadók 47,24%-a, a színeket 23,12%, a formátumot 14,57%, míg 11,56% a betűtípust ítélte vonzónak a könyvben. Az egyéb válaszokból (3,52%) kiemelünk két véleményt, melyek szerint: „A régebbi kiadásoknak más volt az illusztrátora, az nekem jobban tetszik.”, és „Öltöztethető baba melléklet”-tel jelent meg az első kiadása a *Pöttyös Panni* című könyvnek.

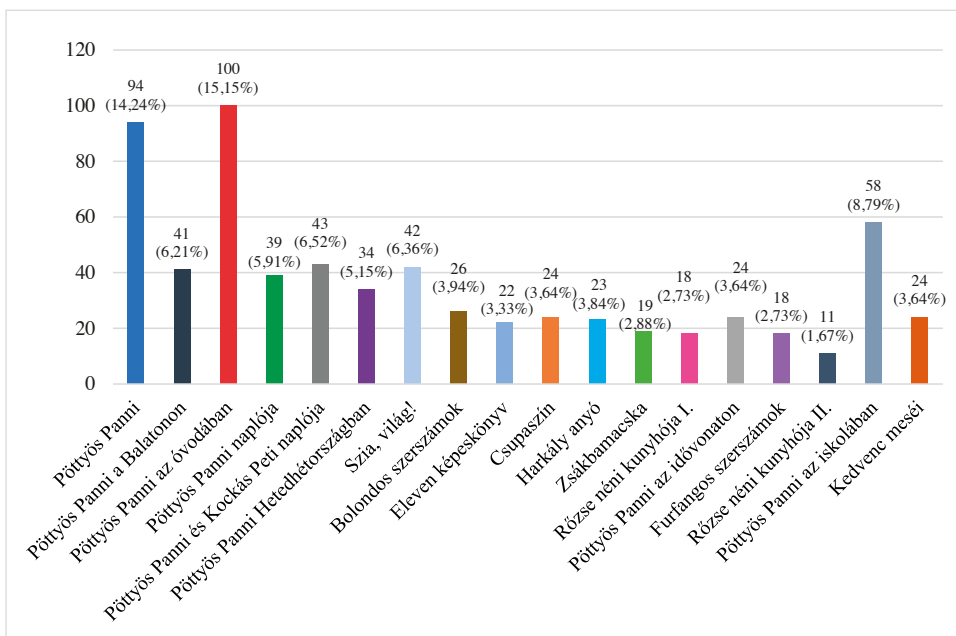
A kutatásban arra is rákérdeztünk, hogy a mesekönyvben megjelenő történetek tetszenek-e az óvodapedagógusoknak, illetve ők miként vélekednek erről. A kérdőívet kitöltő összes óvodapedagógus pozitívan értékelt a történeteket. Két válaszadó azt emelte ki, hogy azért tetszik neki a történet, mert „a gyermekek számára ismerős történetek vannak benne”, és hogy a *Pöttyös Panni* címen megjelent első kötet „könnyen befogadható” a 3–7 éves gyermekek számára.

Az óvodapedagógusok arra a kérdésre, hogy a történetek megfelelőek-e az óvodás korosztály számára, a következő válaszokat adták. A válaszadók 92,23%-a szerint megfelelő a mese tartalma az óvodás korosztálynak. Az óvodapedagógusok 2,91% szerint nem megfelelőek, míg 4,85% a véleményét is megfogalmazta ezzel kapcsolatban. Ez utóbbi százalékos arány 5 főt jelent, ebből 4 fő pozitív véleményt fogalmazott meg: „Igen, de csak nagycsoportban olvasnám a hosszabb összefüggések miatt.”, „Igen, mert hétköznapi eseményeket dolgoz fel.”. Az egyetlen negatív választ adó ezt írta véleményként: „Nem, mert a mai gyerekek figyelmét nem köti le sem a feldolgozott téma, sem a feldolgozás módja.”

Az óvodapedagógusok témákhoz, témahetekhez, projekthetekhez is választanak mesét felolvasásra a gyerekeknek a munkájuk során. Az erre irányuló kérdésre, hogy

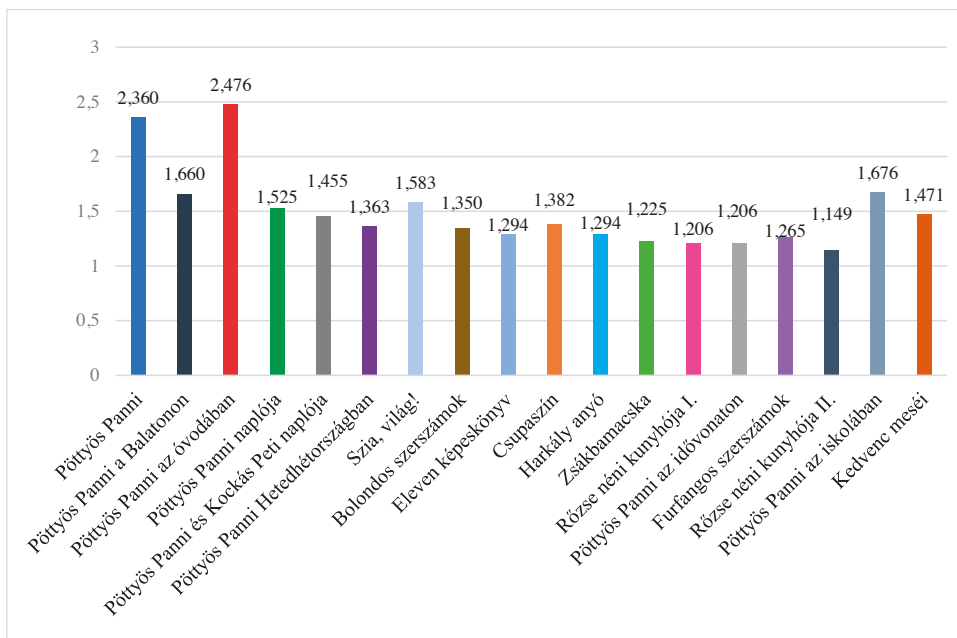
ilyen alkalmakkor használják-e a könyvet, közel azonos számú válasz érkezett, az igenre 54,37% és a nemre 45,63%.

Szepes Mária Pöttyös Panniról szóló története 18 könyvben jelentek meg. A könyvek ismeretére egy zárt végű, többválasztásos kérdésre a 129 kitöltőtől 660 jelölés érkezett. A diagramról látszik, hogy minden könyvre érkezett jelölés, tehát ismerik a könyveket az óvodapedagógusok. Mégis kiemelkedik három az ismert könyvek közül, ezek a könyvek a Pöttyös Panni az óvodában 15,15%-kal, majd 14,24%-kal a Pöttyös Panni, és Pöttyös Panni az iskolában 8,79%-kal (3. diagram).

3. diagram: A Pöttyös Panni-könyvek ismerete (N=660)

Az óvodapedagógusokat egy zárt skálakérdéssel arra kértük, rangsorolják, mely könyveket preferálják munkájuk során (4. ábra). Három lehetőség közül választhattak minden könyv esetében. Ezek a lehetőségek a „nem használom”, „használom”, „gyakran használom” munkám során. Kiemelkedett itt is a diagramon a Pöttyös Panni az óvodában, a Pöttyös Panni és a Pöttyös Panni az iskolában.

4. diagram: Pöttyös Panni-könyvek preferálása az óvodapedagógusok munkája során (N=1837)

Szepes Mária – a korszak nevelési attitűdjének megfelelően – műveiben didaktikus nyelvezeten írt. A didaktikus nyelvezet egyfajta tanító, oktató hatású, nevelő szándékú stílus. Kérdésünkben olyan jellemzőket adtunk meg válaszalternatívaként, amelyek általánosságban érvényesek/igazak a mesék jótékony hatásaira. Az 5. diagram alapján elmondható, hogy ha az óvodapedagógusok a Pöttyös Panni-történetekre gondolnak, akkor 16,10%-ban a problémamegoldás segítőjeként, 15,90%-ban az erkölcsi, esztétikai nevelésben eszközként, 14,29%-ban irodalmi/meseélmény nyújtásában látják az erősségét a Pöttyös Panni-meséknek.

Összegzés

A mesék mindig is meghatározó szereppel bírtak az életünkben. A régebbi korok emberei ezen történetek által informálódhattak a világról, de a mai gyermekek sincsenek ezzel másként, hiszen a mesék segítségével fedezik fel ők is a világot. Az előző korszakok meséit mai társadalmunkban sem érdemes veszni hagyni, hiszen a gyermekeknek útbaigazítást adnak és örök értékeket hordoznak.

Szepes Mária írói korszaka és stílusa szerzteágazó volt, hiszen a mesétől kezdve a spiritizista művekig megtalálhatók a könyvei. Élete és munkássága egy századon át tartott, amely század változatos újdonságokkal, nehézségekkel, borzalmakkal és boldogsággal teli időszak volt.

Jelen tanulmány fókuszában az óvodapedagógusok meseválasztásának több szempontú vizsgálata állt. Célunk annak feltárása volt, hogy az óvodapedagógusok milyen mértékben ismerik és használják Szepes Mária Pöttyös Panni-mesekönyveit.

A pedagógusok válasza alapján megállapítható, hogy a mesék kiválasztásánál nemcsak a tartalom és a vizuális megjelenés számít, hanem az óvodai alkalmazhatóság is fontos szempont.

A kutatás során világossá vált, hogy az óvodapedagógusok széles körben ismerik és használják a Pöttyös Panni-könyveket, amelyeket értékesnek tartanak az óvodás korosztály számára. A sorozat népszerűsége részben annak köszönhető, hogy sok pedagógus saját gyermekkorából ismeri ezeket a történeteket, így személyes kötődésük is van hozzájuk.

Az óvodapedagógusok meseválasztása sokszínű: a népmesék mellett előszeretettel alkalmazzák a 20. és 21. századi magyar és külföldi műmeséket is. A Pöttyös Panni-sorozat különösen alkalmas az erkölcsi és esztétikai nevelésre, valamint a meseélmény biztosítására. A pedagógusok véleménye szerint ezek a történetek nemcsak szórakoztatóak, hanem értéket is közvetítenek, így jól illeszkednek az óvodai nevelés céljaihoz. A könyvek közül három kötet emelkedik ki, amelyeket a legtöbben ismernek és alkalmaznak, mivel ezek különösen jól illeszkednek a 3–7 éves gyermekek életkori sajátosságaihoz.

Összességében a kutatás megerősítette, hogy Szepes Mária munkássága – különösen a Pöttyös Panni-sorozat – továbbra is fontos szerepet tölt be a magyar gyermekirodalomban, és az óvodapedagógusok szívesen használják ezeket a műveket a mindennapi nevelési gyakorlatban.

Irodalom

- Bárdos József és Galuska László Pál (2013): *Fejezetek a gyermekirodalomból*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bujdosóné Papp Andrea (2020): Mese - Vers tevékenység. In: Pálfi Sándor (szerk.): *Óvodapedagógiai módszertani kézikönyv*. Debreceni Egyetem, Debrecen. 6-46.
- Csépe Valéria és Török Ágoston (2020): Az okoseszközök használata kognitív idegtudományi nézőpontból. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 8. 2. sz. 133–145. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.2.133.145>
- Dani Tivadar (1975): A „Pedagógik” néhány főbb témája 1974-ben. *Magyar Pedagógia*, 75. 3. sz. 369–372.
- Hermann Alice (1982): *Emberré nevelés*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Komáromi Gabriella (1999): *Gyermekirodalom*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Lovász Andrea (2007): *Jelen idejű holnemvolt. Szeminárium a meséről*. Krónika Nova Kiadó, Budapest.
- Pukánszky Béla és Németh András (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pusztai Ferenc (2014, szerk.): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Szepes Mária (2017a): *Pöttyös Panni*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Szepes Mária (2017b): *Pöttyös Panni az óvodában*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Székelyné Sipos Klára és Botosné Koscsó Ilona (1988): *Ki kicsoda a mai magyar gyermekirodalomban?* Csokonai Könyvkiadó, Debrecen.
- Tarbay Ede (1999): *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz: a gyermek- és ifjúsági irodalom történetének iránytűje*. Szent István Társulat, Budapest.
- Zilahi Józsefné (1998): *Mese-vers az óvodában*. Eötvös József Kiadó, Budapest.